

«At en sigar bare skulle være en sigar, er jo et slags anti-freudiansk utsagn»

Hans Andreas Tvedt
hans@klisjeer.no

Det finnes en pussig fotnote i Allen Wheelis (1950) *The Place of Action in Personality Change*. Den lyder: «This is still an occupational hazard of psychoanalysis—thirty years after Freud's famous remark that 'a cigar is sometimes just a cigar'» (s. 139). Man kan lese dette uten å stusse, men det merkelige her er altså bemerkningen om sigaren.

At en sigar bare skulle være en sigar, er jo et slags anti-freudiansk utsagn, en ironisk hentydning til sigaren og sigarettens funksjon som fallossubstitutt. Dette er blant annet beskrevet av Erik Hiller (1922): «Cigarettes and cigars can symbolise the penis. They are cylindrical and tubular. They have a hot, red end. They emit smoke that is fragrant (= flatus = semen)» (s. 477).

Det blir verre i de neste avsnittene (å få hjelp til å tenne sigaretten med en annen manns sigarett, er en homoseksuell impuls: penis mot penis), og kanskje kan noen hver har følt et behov for å forsvare sine røykevaner som urelatert til å putte en penis i munnen. Freud var selv en storforbruker av sigarer, men neppe helt fremmed for Hillers påstand.

I en juridisk artikkel av Faragher og Heimann (1954) blir det påstått at Freud uttalte dette til overivrige «disipler» (s. 656). Peter Gay (1961) skrev: «After all, as Sigmund Freud once said, there are times when a man craves a cigar simply because he wants a good smoke.» Tanken bak er den samme, men formuleringen gir et annet inntrykk av den som ytrer den, den virker knyttet til en konkret samtale og fremstår mer humoristisk, som en treffende slengbemerking. Den innehar også noen likhetstrekk med en linje i Kiplings dikt *The Betrothed* (ca. 1886): «And a woman is only a woman, but a good Cigar is a Smoke.»

Funn av bemerkningen i Norge er også rikholdig, men dukker opp en del senere, og først i oversettelser. Nevrologen og psykiateren Viktor E. Frankl skriver i *Vilje til mening* (1969, oversatt i 1971): «Freud var virkelig klok og forsiktig da han en gang uttalte at en sigar kan være en sigar – og ikke noe annet enn en sigar. Eller er denne uttalelsen også bare en forsvarsmekanisme, trenger han å rasjonalisere sin egen sigarrøyking?» (s. 48). Frankl gir altså en vurdering av uttalelsen, og stiller endog spørsmål ved avsenderens intensjoner. I Klassekampen (5. oktober 1989, s. 16) hevdes det at Freud uttrykte frasen på en kongress med psykoanalytikere, mens han tente en sigar foran dem. Dermed utbroderes fortellingen ytterligere, og Freud får en levende personlighet med både selvironi, vittighet og litt uvørenhet. Og fullstendig uten grunnlag.

Det er ikke så merkelig at mange tar det for et legitimt sitat når det alt i den første skriftlige forekomsten (se Allen Wheelis innledningsvis) – ut fra hoppkanten, så å si – ikke bare tidfestes («for tredve år siden»), men betegnes som *allerede* berømt. Men saken er at ingen har funnet eldre vitnesbyrd for dette utsagnet; ingen kilder eller troverdige spor som kan si noe om hvilken anledning eller hvor dette skal ha blitt sagt. Spørsmålet blir også: Hvor har et slikt «kjent» uttrykk vært i alle årene, hvorav 11 etter Freuds død? På tysk, der det kunne være nærliggende å finne uttalelsen, ser det ikke ut til å dukke opp på trykk før tidlig i 70-årene: Manchmal ist eine Zigarre nur eine Zigarre. Alan C. Elms (2001) tar i artikkelen «Apocryphal Freud» grundig for seg Freuds tre mest siterte utsagn på engelsk (sigaren, «What do women want?» og «To love and to work» – som alle ser ut til å være apokryfe). Han kontaktet blant andre Peter Gay og spurte om kilden, som Gay ærlig måtte innrømme

at han ikke kunne gjenfinne, og at den antagelig ikke fantes. Elms fant ingen eldre forekomster enn hos Gay fra 1961, men som man ser av Wheelis fra 1950 og den juridiske artikkelen fra 1954 ovenfor, er anekdoten eldre. Elms gjennomgår både publiserte skrifter, Freuds private brev og en serie av påstander for når det skal ha blitt sagt, påstander som særlig knyttes til et besøk ved Clark University i 1909. Men alle ser ut til å være oppspinn.

Vi kan selvfølgelig ikke fullstendig utelukke at Freud faktisk har ytret dette. Det må i så fall ha levd som en muntlig tradisjon i flere tiår, men man må spørre seg om det egentlig er trolig. Elms viser hvor usannsynlig det i det hele tatt er at Freud skulle ha ment eller sagt at en sigar av og til bare var en sigar. Tvert imot var han bevisst sin tobakksavhengighet, og skrev i et brev til Wilhelm Fließ i 1897 at avhengighet av alkohol, narkotika og røyking kun var et onanisubstitutt. Videre mente han helt klart at all menneskelig handling var av psykologisk betydning og hadde flere motiver (Elms, 2001, s. 93).

I Elms artikkel finner vi også et eksempel på hvordan språket integrerer fraser og gir det eget liv uavhengig av sin bakgrunn: Fra Ferbers *Dictionary of Literary Symbols* (1999, s. 5) gjengis som kurios setningen «sometimes a nightingale is just a nightingale, or little more than a way of saying the night has come». Vi oppfatter umiddelbart slektskapet til sigar-uttrykket om vi kjenner til det, men er på ingen måte avhengig av det for å forstå meningen. Slik blir språket litt rikere, og Freud får liv og personlighet for nye generasjoner. Antagelig uten den minste berettigelse i virkeligheten.

Referanser

- Elms, A.C. (2001). Apocryphal Freud: Sigmund Freud's Most Famous 'Quotations' and Their Actual Sources. *Annual of Psychoanalysis*, XXIX, 83–104. Hentet fra <https://elms.faculty.ucdavis.edu/wp-content/uploads/sites/98/2014/07/200...-2000.pdf>
- Faragher, R.V. & Heimann, F.F. (1954). Price Controls, Antitrust Laws, and Minimum Price Laws. The Relation between Emergency and Normal Economic Controls. *Law and Contemporary Problems*, 19, 648–684. Hentet fra http://www.jstor.org/stable/1190303?seq=1#page_scan_tab_contents
- Ferber, M. (1999). *Dictionary of Literary Symbols*. Cambridge: Cambridge University Press
- Frankl, V. E. (1971). *Vilje til mening*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gay, P. (1961). Rhetoric and politics in the French revolution. *American Historical Review*, 66, 664–676
- Hiller, E. (1922). Some Remarks on Tobacco. *The International Journal of Psycho-analysis*, 3, 475–480. Hentet fra https://en.wikisource.org/w/index.php?title=Page:The_International_Journ...
- Wheelis, A. (1950). The Place of Action in Personality Change. *Psychiatry*, 13, 135–148. Hentet fra https://books.google.no/books?id=nX85AAAAMAAJ&q=cigar&redir_esc=y#search...